

POINTLEX

Renägare går till Europadomstolen

Europadomstolen: Fyra samebyar i Härjedalen går nu till Europadomstolen för att få rätt till vinterbete för sina renar. De anser att en hovrättsdom bryter både mot egendomsskyddet och rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen.

Samebyarna i Härjedalen blev stämda i detta unika mål av drygt 600 fastighetsägare som hävdade att samerna inte hade rätt till vinterbete med sina renar på deras marker, utan särskild överenskommelse med varje fastighetsägare. Samerna förlorade i hovrätten för snart tre år sedan. I målet satt bland andra adjungerade ledamöterna före detta kammarrättspresidenten Björn Orrhede och professor Kjell Åke Modéer.

Samebyarna angav fyra särskilda grunder för sitt yrkande. 1. Urminnes hävd. Samebyarna har sedan urminnes tider brukat ifråga områden, inledningsvis för jakt och fiske och senare även renbetesdrift. Den långvariga användningen av områdena har grundat en bruksrätt avseende renbete som gäller oberoende av rennärlagslagen och som inte ensidigt kan bringas till upphörande. 2. Lagfäst rätt genom renbetes- och rennärlagslagarna (3 § 2 p. rennärlagslagen). 3. Sedvana. Samebyarnas besittning av nyttjanderätten till renbete har konfirmerats genom passivitet hos fastighetsägarna. 4. Internationella konventioner. Här påpekade samerna att de utgör urbefolkning i Sverige.

Kontinuerlig samisk närvaro

Hovrätten menade att hela frågan i första hand ska avgöras utifrån reglerna om urminnes hävd. Här hänvisade till 15 kap. 1 § i gamla jordabalken av vilken följer att urminnes hävd kan åberopas även till stöd för annan rätt än äganderätt. I Undén, Svensk sakrätt II, 4:e uppl. s. 141 talas det om fiske, jakt och mullbete. Bevisbördan vilar på samerna.

Hovrätten ansåg det inte visat att det i äldre tider kan presumeras att samer bedrivit tamrenskötsel i form av helnomadism i Härjedalen vid tiden kring slutet av 1500-talet och början av 1600-talet. Fram till renbeteslagen 1886 menade rätten att det inte går att anta att några andra villkor gällde än vad som framgick av fastighetsägarnas utredning, nämligen att även vinterbete skedde inom områden som upplåtits till renskötsel.

Vad avser tiden för de första rennärlagslagarna mellan 1880 och 1900 finns det inget stöd för att vinterbete ägde rum på några bestämbara områden utanför nuvarande gränser för renbetesfjällen. Fram till ikraftträdandet av nya jordabalken gjorde hovrätten liknande bedömningar. I sammanfattningen skrev hovrätten att vid en prövning av rätten till vinterbete enligt reglerna om urminnes hävd måste hänsyn tas till rennärlagens speciella förhållanden. Renskötsel är en arealkrävande näring med behov av flytningar mellan olika betesområden och att dessa områden skiftar beroende på väderlek och betets beskaffenhet. "Det kan därför inte för uppkomst av vinterbetsrätt på grund av urminnes hävd krävas att renar har betat i ett bestämt område varje vinter. Ett grundläggande krav för varje uppkomst av vinterbetsrätt på grund av urminnes hävd måste dock vara att området nyttjats för vinterbete på ett sådant sätt att varje bete kan ses som ett led i ett återkommande mönster utan invändningar från berörda markägare, även om frånvaron från området kan vara mer eller mindre långvarig" skriver rätten.

Vinterbete inte visat

Hovrätten fann sammanfattningsvis att utredningen inte visat att det före 1900-talet förekommit sådant vinterbete utanför renbetesfjällen som tillsammans med senare vinterbeten under 1900-talet skulle kunna grunda rätt till fortsatt bete på grund av urminnes hävd. Inte heller på andra grunder vinner samerna gehör.

Nu har samerna vänt sig till Europadomstolen sedan HD nekat prövningstillstånd, ett beslut som för övrigt motiverades av Göran Regner. Att lägga en så tung bevisbörda som gjorts på samerna i renbetsmålet och som är "omöjlig att uppfylla" bryter, enligt samerna, mot artikel 6 i Europakonventionen, rätten till en rättvis rättegång. Det fanns heller ingen klar och entydig lag att luta sig mot när renbetesrätten begränsades vilket strider mot artikel 1 i tilläggsprotokollet. Dessutom var rättegången så lång (12 år) och så kostsam för samerna att det i sig var ett brott mot artikel 6.

Konsekvensen blir nu, skriver samerna till Europadomstolen, att deras renar inte längre har någonstans att beta på vintern. Renägarna får också problem med att betala rättegångskostnaderna på 15 miljoner kronor till berörda markägare. Genom att de förlorar renbetsmark kan renarna komma att äta upp plantor på andra ställen som de annars aldrig skulle ha gjort och detta måste renägarna ersätta. Samebyarna hänvisar till rennärlagslagen från 1971 och dess förarbeten som hänvisar till förarbeten ända tillbaka 1800-talet. I dessa källor framgår att samerna har urminnes rätt.

Staten inser betydelsen

Samerna konstaterar att också svenska staten insett betydelsen av vinterbete vilket framgår av SOU 2001:101. Där skriver man: "Tillräcklig tillgång till vinterbetesmark är som vi tidigare angett av avgörande betydelse för att samebyarna långsiktigt skall kunna bedriva en renskötsel" (s. 246). Därför föreslår utredningen att "Den generella regeln i skogsvårdslagen om hänsyn för rennärlagens intressen preciseras så att samebyarnas vinterbete får ett tydligare skydd".

I detta fall har en rad såväl nationella som internationella organisationer och konventioner gång på gång påpekat att omfattningen av Samernas i sig erkända rättigheter måste regleras. I detta fall rör det sig om betesrättens omfattning. Lagstiftaren har, enligt ansökan till Europadomstolen, trots propäer underlåtit att reglera det och lämnat samerna i en situation där det är omöjligt att förutse omfattningen av betesrätten. Man har istället lämnat samerna med en omöjlig bevisbörda, när man i domstol tvingas försvara sina rättigheter. Detta strider i sig mot egendomsskyddet i Europakonventionen (det så kallade laglighetsrekvisitet, som innebär att en inskränkning i egendomsskyddet måste vara föreskrivet i tillräckligt klar och förutsebar lag).

Expropriation

Samerna hävdar att domen ger upphov till ett brott mot rätten till sin egendom enligt artikel 1 i tilläggsprotokollet. Det antyds att det utgör en de facto expropriation (Sporrong and Lönnroth, no. 7151/75 and 7152/75, Series A no. 52, § 63; Brumărescu v. Romania [GC], no. 28342/95, § 76, ECHR 1999 VII; and Zwierzyński v. Poland, no. 34049/96, § 69, ECHR 2001 VI). Att det skulle vara fråga om en äganderätt tvekar inte samerna på. Renbetesrätten är en form av ekonomisk tillgång.

När det gäller proportionalitetsprincipen säger samerna att de inskränkningar som blivit resultatet av hovrättsens dom medför närmast oöverstigliga hinder för renskötseln. Mot detta ska vägas markägarnas rättigheter. De uppoffringar de hade fått göra, om renbetesrätten upprätthållits på deras marker, är ringa. De som är markägare idag, visste eller borde veta, att renbete sker från tid till annan. Om de själva förvärvat marken, borde detta dessutom ha återspeglats i priset. Det kan ju också vara så att nuvarande ägares marker har gått i generation till generation. En gång i tiden har deras förfäder fått marken eller fått köpa den från svenska staten (någon gång mellan 1800 och 1890). Även i dessa fall väger markägarnas rättigheter lätt. Alltså är inte inskränkningarna proportionerliga - vilket också strider mot egendomsskyddet.

Samerna menar också att den omöjliga bevisbördan - samerna hade att tämligen precisera styrka förekomsten av renbete flera århundraden tillbaka - i sig strider mot kravet på parternas likställighet (equality of arms) i artikel 6. Vidare har processen varit så kostsam att det i praktiken inte går att försvara rätten till renbete i domstol. I ansökan pekas på andra processer där samebyar av kostnadsskäl tvingas lägga sig platt med tredskodom som följd. Detta strider mot rätten till effektiv tillgång till domstol i artikel 6. Slutligen menar samerna att processen dragit ut oskäligt lång tid. Var för sig eller sammantaget medför dessa omständigheter att samerna inte erhållit en "fair trial" enligt reglerna i artikel 6, eller i vart fall att man inte erbjudits ett effektivt inhemskt rättsmedel i strid mot artikel 13.

Ombud för samerna är advokaten Jan Södergren och jur.kand. Clarence Craaford, Advokatbyrån Bratt och Feinsilber, Stockholm.

Mikael Kindbom
mikael.kindbom@pointlex.se

Fastighetsrätt
[2004-11-01 10:24]

FAKTA

Originaldokument (PDF):

- Ansökan till Europadomstolen

Relaterade artiklar:

- Läs domen som går emot samerna
- Inget prövningstillstånd i Renbetesmålet